

ÁDÁM PÉTER

Újrafordítás/újraírás

« Le devoir et la tâche d'un écrivain
sont ceux d'un traducteur. »
Marcel PROUST¹

La traduction du Petit Prince, faite par le poète et prosateur György Rónay (1913-1978) et publiée d'abord en 1970, a connu une très grande fortune auprès du public hongrois : elle reste, aujourd'hui encore, la version la plus connue et la plus populaire de ce livre en Hongrie. Cependant, confrontée à l'original, elle est loin d'être parfaite. En 2015, un éditeur m'a confié la préparation d'une nouvelle version hongroise. La traduction de György Rónay m'a servi de référence tout au long de mon travail, au double sens du terme : d'une part, comme une grande interprétation « classique » ; d'autre part, comme une version un peu vieillie dont il fallait se démarquer. La présente étude critique se propose d'analyser quelques problèmes récurrents dans la version de Rónay, à savoir les erreurs de compréhension, les archaïsmes, les régionalismes, ainsi que certains choix stylistiques discutables.

Egy irodalmi mű újrafordítása nem egyszerűen új olvasat, új értelmezés, de gyakran *dialogus*, hanem *vita* a korábbi fordítóval. Antoine de Saint-Exupéry *Le petit prince*-ét előttem ketten ültették át magyarra: az első Zigány Miklós munkája (ez először 1957-ben jelent meg a Magvető Kiadónál); a második a Rónay Györgyé (ezt a Móra Könyvkiadó adta ki 1970-ben). Aszódi Éva, a Móra egykori szerkesztője azért Rónay Györgyöt kérte fel az újrafordításra, mert a Zigány Miklós-féle változatot szürkének, laposnak érezte (Rónay, 1997: 179). És csakugyan: Rónay György szövege kétségtelenül színesebb, „irodalmibb”, igényesebb a Zigányénál. Magam is emlékszem, milyen népszerű volt ez a könyv a hetvenes-nyolcvanas években, és amikor a szegedi Lazi Kiadótól felkérést kaptam az újrafordításra, elfogódottan vettem elő, és olvastam újra. Csakhogy bármennyire tiszteletreméltónak tartottam Rónay György munkáját, szinte minden mondatánál éreztem: én egészen mást szeretnék csinálni.

---

¹ Paris, Gallimard, 41. o.

A korábbi fordításhoz való kritikai viszonyra van J.-R. Ladmiralnak (2011: 35) egy találó kifejezése: *traduction-contre*: az én fordításom is ebbe a kategóriába tartozik. Ami annyit jelent, hogy a korábbi fordítás kritikai elemzése az én esetemben is része, előkészülete volt a szorosan vett fordítói munkának. De mielőtt a következőkben rendszerezném akkori észrevételeimet (a fordításom 2014 tavaszán készült), két előzetes megjegyzést kell tennem. Az egyik: a mai fordítók egy része, köztük jómagam is – azokról beszélek, akik szemben Rónay György ösztönösen dolgozó nemzedékével² a nyolcvanas évek végétől „begyűrűző” fordításelmélethez is konyítanak valamit –, mindig a lefordítandó szövegelemek *funkcióját* tartva szem előtt, a nagy elődöknél rugalmasabban kezeli a felszíni struktúrákat, és az idegen szöveg írói újraalkotása során talán bátrabb az anyanyelvi ekvivalenciák megválasztásában. Ezt úgy értem, hogy az én szememben mindig az átadni szándékozott jelentése, mindig a „kommunikációs szándék” az elsődleges, bármilyen magyar szerkezet valósítsa is meg.

A másik: az „aranykor” nagy fordítóinak – és ez nemcsak Rónay Györgyre, hanem például Lányi Viktorra³, a Stendhal fordító Illés Endrére, sőt, a *L'Étranger*-t fordító Gyergyai Albertre is jellemző - a lezárt határok miatt viszonylag kevés alkalmuk volt az eleven francia nyelvhasználattal való találkozásra (Ádám, 2015: 810-815). És nemcsak arról van szó, hogy nem nagyon utazhattak; ide tartozik az is, hogy míg a mai fordító a különböző segédkönyvek, egynyelvű szótárak és kifejezés-gyűjtemények mellett az internet különböző szolgáltatásait is segítségül hívhatja, az „aranykor” fordítóinak mindössze a hatvanas-hetvenes évekre meglehetősen előregedett két nagyszótár állt rendelkezésükre, az Aurélien Sauvageot-é meg az Eckhardt Sándoré. Ez a magyarázata annak, hogy - a mainál sokkal gondosabb kiadói szöveggondozás ellenére⁴ - miért olyan nagy a félreértések és tévedések száma

---

² A régiek közt alighanem Réz Ádám volt az egyetlen, akit érdekelt a fordítás elméleti és technikai-módszertani dimenziója. Tőle hallottam először, 1974-ben vagy 1975-ben, a Vinay-Darbénet szerzőpáros azóta elhíresült könyvéről (*Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Paris, Didier, 1959).

³ Hogy egy nehezebb francia szöveg még a különben rutinos Lányi Viktoron is mennyire kifogott, arra jó példa Gabriel Chevallier *Clochemerle* című regényének magyar fordítása. L. Ádám Péter, „Botrány Csajágaröcsögén – Egy francia regény nyelvi háttere”, <http://www.magyardiplo.hu/index.php/franciakert>.

⁴ Az általam használt kiadás kolofonja szerint „a szövegghűsége ellenőrizte Schindler Frigyesné”. Jóllehet a fordításokat a régi kiadói gyakorlat szerint összevetették az eredetivel, rangosabb fordító esetében – például Illés Endre Stendhal-fordításait illetően is ez volt a helyzet - a franciául még oly jól tudó szerkesztő se mert megjegyzéseket fűzni a szöveghez.

az előttünk járó nemzedék fordításaiban.

Hadd kezdjem, a Rónay György-féle *Kis herceget* illetően⁵, a jelentéselcsúsztatásokkal és félrefordításokkal. A *c'est fatigant* (236. o.) – mármint a felnőtteknek újra meg újra mindent elmagyarázni – nem 'fárasztó', hanem 'unalmas'⁶, a *mille milles* szójáték ezerje (237. o.) nem határozott, hanem határozatlan számnév, így nem „ezer mérföldnyire” (12. o.), hanem 'sok ezer mérföldre' a jelentése, az *être frappé par la foudre* szókapcsolatot, amelyben a *foudre* szónak metaforikus a jelentése, a francia a 'döbbségtámadás', 'elképedés' kifejezésére használja (v. ö. 'nem hisz a szemének', 'csak bámul, mint borjú az újkapura' stb.), amiért is a *J'ai sauté sur mes pieds comme si j'avais été frappé par la foudre* (237-238. o.) mondatot nem szerencsés a „Fölugrottam, mintha villám csapott volna le mellettem” mondattal visszaadni⁷.

Nemkülönben a *Chez moi, c'est tout petit* (240. o.) fordítása is félreértés: „Nálam odahaza minden apró (15. o.)”. Helyesen: 'Nálam (nagyon) kevés a hely'. Nemkülönben az elefánttal sem az a baj, hogy „behemót” (15. o.), ezt tudjuk, hanem az, hogy *encombrant* (240. o.), azaz 'nem fér el', 'sok hely kell neki'. Az *Et si tu es gentil...*(242. o.) Rónaynál: „Ha jó leszel...” (18. o.), holott a mondatrésznek kb. 'ha szépen kéred' a jelentése. A szövegben többször is előforduló *drôle* jelző fordítása sem mindig pontos: a *Quelle drôle d'idée* (242. o.) nem „Micsoda ostoba ötlet” (18. o.), inkább 'furcsa', 'meglepő', 'bizarr' stb. Ugyanígy a beképzelt ember (Rónaynál a „hiú”) kalapja – *Vous avez un drôle de chapeau* (268. o.) - is inkább 'vicces', 'nevetséges', 'muris', mint „fura” (46. o.). Az *habit* (245. o.) nem „öltöny” (21. o.), hanem – a rajzon is látni - 'frakk' vagy 'zsakett', a *cambouis* (254. o.) nem olaj (31. o.), hanem 'gépzsír', a *faire des additions* (255. o.) nem „számol” (32. o.), hanem 'összead', az *ayant été chercher* (258. o.) nem „kerített” (35. o.), hanem

⁵ A lapszámra való utalásokat mind a Rónay-féle fordítás, mind az eredeti esetében, az idézetek után zárójelben adom meg. L. Antoine de Saint-Exupéry, *A kis herceg*, fordította Rónay György, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1971 (hatodik kiadás). A francia szöveget illetően, l. Antoine de Saint-Exupéry, *Œuvres complètes*, II, éd. publiée sous la dir. de Michel Autrand et de Michel Quesnel, Paris, Gallimard, Bibl. de la Pléiade, 1999, 229-321. o.

⁶ Rónay: „...a gyerekek pedig belefáradnak, hogy...” (11. o.) Ezen a banánhéjon én is elcsúsztam, l. Antoine de Saint-Exupéry, *A kis herceg*, fordította Ádám Péter, Lazi Könyvkiadó, Szeged, 2015, 18. o.

⁷ Itt jegyzem meg, már utólag, hogy a saját változatommal sem vagyok nagyon elégedett: „Mint akibe kígyó mart, úgy ugrottam talpra.” Uo., 20. o. Mai eszemmel a következő megoldást is elfogadhatónak tartom: „Egy pillanat alatt talpra ugrottam, nem akartam hinni a szememnek. Csak bámultam, mint borjú az újkapura.”

'elment érte' (mármint az öntözőkannáért)⁸, az *ombrageux* (258. o.) nem „ijedős” (35. o.), hanem 'gyanakvó', 'bizalmatlan', 'sértődékeny', az *occupation* (262. o.) nem „foglalkozás” (40. o.), hanem 'elfoglaltság', az *ordres raisonnables* (263. o.), nem „értelmes parancs” (41. o.), hanem 'racionális', 'ésszerű', 'a józan észnek megfelelő'⁹, (itt) 'végrehajtható', a *pan* (264. o.) nem „szegélye” (42. o.) a palástnak, hanem 'szárnya', a *Faites-moi plaisir...* (265. o.) nem „örvendeztessen meg” (43. o.), hanem 'a kedvemért', a *raison* (266. o.) nem „értelem” (44. o.), hanem 'józan ész', 'ráció', 'ésszerűség', a *justice* (267. o.) nem „igazságszolgáltatás” (45. o.), hanem (itt) 'igazságérzet', a *quand on m'acclame* (268. o.) nem „ünneplésre” utal (46. o.), hanem 'éljenzésre', A *trier* (300. o.) nem „megrostál” (80. o.), hanem (itt) 'irányít', a *panne* (302. o.) nem „defekt” (82. o.), hanem 'motorhiba', a *J'ai soulevé le seau jusqu'à ses lèvres* (307. o.) nem „Ajkához emelte a vödört” (87. o.), hanem 'Felemeltem a vödört a szájáig...', a *Je t'aurais joué un bien vilain tour* (314. o.), nem „Szép kis tréfa lesz” (94. o.), hanem kb. 'jól kitoltam veled' stb.

A Rónay-féle szöveg elemzését illetően első megjegyzésem a birtokos személyjel használatával kapcsolatos. Abból a tényből, hogy a magyar nyelvű francia nyelvtanok a magyar birtokos személyjellel feleltetik meg a francia birtokos determinánst, még nem következik, hogy francia szépirodalmi szöveg fordításában minden egyes birtokos determinánst automatikusan birtokos személyjellel kell visszaadni, sőt. A francia birtokos determinánst ugyanis nemcsak a szorosán vett birtokviszony a referenciája, az sok olyan jelentést is közvetíthet, amit a magyar szeret vagy a kontextusra, vagy a szituációra bízni¹⁰. Ennek ellenére a fordításban viszonylag nagy számban találunk indokolatlanul birtokos személyjellel toldalékolt főneveket. A *Quelque chose s'était cassée dans mon moteur* (237. o.) mondatban például a francia birtokos determináns a

⁸ Nemkülönb a *Va revoir les roses* (298. o.) sem „Nézd meg újra a rózsákat” (78. o.), hanem 'menj vissza a rózsákhoz', illetve lejjebb *Le petit prince s'en fut voir les roses* (298. o.) nem „A kis heceg elment, hogy újra megnézzé a rózsákat” (78. o.), hanem 'A kis herceg visszament a rózsákhoz'.

⁹ A *raisonnable* fordításával máshol is baj van. A jelző az első fejezet végén az *Et la grande personne était bien contente de connaître un homme aussi raisonnable* (237. o.) mondatban sem „okos” (11. o.), hanem 'józan', 'megfontolt', 'normálisan', a normának megfelelően gondolkodó' stb. Ugyanígy (a lámpagyújtogató foglalkozásáról van szó): *C'était raisonnable autrefois* (276. o.), Rónaynál: „Valaha régen nagyon értelmes volt” (56. o.). Helyesen: kb. 'Régebben még volt benne valami rendszer'.

¹⁰ Például: *Les serpents boas avalent leur proie tout entière, sans la mâcher* (235. o.). Rónay: „Az óriáskígyó egészben, rágás nélkül nyeli le zsákmányát” (9. o.) V. ö. „Az óriáskígyók rágás nélkül, egészben nyelik le a zsákmányt” (17. o.).

pilóta narrátor hivatására utal, nem pedig arra, hogy annak a bizonyos motornak ő a tulajdonosa. Ilyenformán nem szerencsés a mondatot így visszaadni: „Valami eltörött a motoromban”¹¹ (12. o.). További példa a birtokos személyraggal feleslegesen ellátott motorra: „Minden figyelmemmel azon igyekeztem, hogy a motorom egyik beszorult csavarját kilazítsam.” (30. o.) Ugyanígy az *Où veux-tu emporter mon mouton ?* (242. o.) mondatban a francia birtokos determináns szintén nem birtokviszonyt jelöl, hanem a rajz szerzőjére utal vissza¹². Ennek ellenére Rónay: „Hová akarod magaddal vinni a báránymat?” (17. o.) Amikor a lámpagyújtogató fejezetben a kis herceg megkérdezi, mi az utasítás, a lámpagyújtogató: *C'est d'éteindre mon réverbère* (276. o.). Rónay: „Hogy oltsam el a lámpámat” (54. o.).

Jellemző a Rónay-féle fordításra egyrészt a kicsinyítő képzők (gyakran birtokos személyjellel is kombinált) indokolatlan halmozása,¹³ másrészt a köznyelvből kikopott választékos szavak és irodalmias kifejezések használata.

Jól mutatja a két fordítás – mármint az övé meg az enyém - közti felfogásbeli különbséget, ha párban bemutatok néhány szót vagy szókapcsolatot (az első Rónay György fordításából való, a második az enyémből): széles e világon – ø; sokat tűnődtem – nagyon foglalkoztattak; kedvemet szegte – elvette a kedvem; örökös-örökké – állandó; szavamra leltem – magamhoz tértem; ámulat – csodálat; nem úgy festett – nem úgy nézett ki; halálos veszedelem – életveszély; szinte hetvenkedtem – nem kis büszkeséggel; föl kacagott, gyöngyöző kacagással – kuncogni kezdett; cserje – bokor; kevélység – elbizakodottság; végeváratlanul – komótosan; tövis – túske; kevély – nagyon büszke; megpillantotta – észrevette; pompás – csodálatos; generális – tábornok; hiú – beképzelt ember; (üres) palack – üveg; lelsz – találsz; és

¹¹ Ilyen magyar mondatot legfeljebb kórházban fekvő beteg mondhat – ő is csak tréfásan - a látogatójának. V. ö. „Valami történetett a repülőgép motorjával.” Antoine de Saint-Exupéry, *A kis herceg*, fordította Ádám Péter, id. mű, 19. o.

¹² Hogy ez mennyire így van, arra jó példa, hogy a könyv vége felé a kis herceg is egyes szám második személyű birtokos determinánssal említi a bárányt: *J'ai ton mouton* (312. o.). Rónay: „Mim van? A báránýod?” (92. o.) V. ö. „Megvan a kisbárány, amit rajzoltál.” Uo., 94. o. További példa a magyar birtokos személyjel indokolatlan használatára: *ma panne* (254. o.), Rónay: „gépem hibája” (30. o.); *Je me moquais bien de mon marteau* (256. o.), Rónay: „Bántam is én a kalapácsomat...” (33. o.); *Je te fais mon ambassadeur* (267. o.), Rónay: „Kinevezlek nagykövetemnek” (46. o.); *Lorsque je revins de mon travail, le lendemain soir...* (309. o.), Rónay: „Amikor másnap este, munkám után visszajöttem...” (89. o.) V. ö. „Másnap este, amikor a szerelés végeztével visszamentem...” Uo., 91. o.

¹³ Például: „emberkém” (17. o.), „csillagocska” (20. o.), „bolygócska” (22. o.), „hercegecském” (28. o.), „bárányka” (32. o.), „butácska hercegecske” (90. o.) stb.

sohasem vétették el – és soha senki sem tévesztette el; zsámoly – kisszék; kész örömet – ha annyira akarod; labdac - tableta; rövidesen – nemsokára; csüggedten – fáradtan; romladozó – romos; hirtelen hőköléssel – ijedten félreugrottam; mégiscsak zöld ágra vergődtem a munkámmal – a munkát mégiscsak sikerült befejezni; a kígyók komiszak – a kígyó csupa rosszindulat; egy kicsit még tétovázott – egy kicsit még húzta az időt stb.

Ahogy a fentiekből is kiderül, az „aranykor” nagy fordítói, köztük Rónay György is – a köznyelvből már kiszorult irodalmi, archaikus, sőt, tájnyelvi szavakat és kifejezéseket is felhasználva – gyakran „túlfordították”, túlszínezték, túlstilizálták a magyar szöveget. Ezzel szemben a XXI. század második évtizedének fordítói, köztük jó magam is, sokkal óvatosabbak, visszafogottabbak, és - a modern köznyelvből kikopott irodalmi, archaikus vagy tájnyelvi szavakat szándékosan kerülve - igyekeznek az idegenből fordított műveket eleven mai köznyelven megszólaltatni.

Rónay György általában nem fordít különösebb gondot a szórendre, nem ügyel rá, hogy a francia mondat új vagy különösen fontos elemét a mondatban mindig megfelelő helyre állítsa. Álljon itt néhány példa a rossz szórendre:

Lorsque j'avais six ans j'ai vu, une fois, une magnifique image, dans un livre sur la forêt vierge qui s'appelait Histoires vécues (235. o.).

„Hatéves koromban egy könyvben, mely az őserdőről szólt, és *Igaz Történetek* volt a címe, láttam egy nagyszerű képet (9. o.).”

V. ö. „Hatéves koromban láttam egy hátborzongató képet; a könyv, amiben rátaláltam, az őserdőről szólt, és *Igaz történetek* volt a címe”. (17. o.)

J'avais à peine de l'eau à boire pour huit jours (237. o.).

Alig egy hétre való ivóvizem volt (12. o.).

V. ö. „Alig egy hétre volt elég az ivóvizem” (19. o.).

Heureusement pour la réputation de l'astéroïde B 612 un dictateur turc imposa à son peuple, sous peine de mort, de s'habiller à l'européenne (245. o.).

„A B-612-es kisbolygó hírnevének nagy szerencséjére azonban egy török diktátor megparancsolta népének, hogy öltözködjék európai módra” (20. o.).

V. ö. „Még szerencse, már ami a N-612-es kisbolygó ismertségét illeti, hogy egy török diktátor halálbüntetéssel fenyegetett mindenkit, aki az országában nem volt hajlandó európai módra öltözködni” (27.o).

Alors ce n'est pas par hasard que, le matin où je t'ai connu, il y a huit jours, tu te promenais comme ça, tout seul, à mille milles de toutes les régions habitées ! (308. o.).

„Akkor hát egy hete reggel, amikor megismertelek, nem csak úgy véletlenül kószáltál itt, egyszál-egyedül, ezer mérföldre minden lakott helytől? (88. o.)

V. ö. „Ezek szerint nem véletlenül találkoztunk akkor reggel, éppen egy hete, amikor egy szál egyedül kóboroltál sok ezer mérföldre minden lakott településtől! (90. o.)

Gyengéje még a Rónay-féle *Kis herceg*nek, hogy sok a szótári jelentésben visszaadott, de a célnyelvi szövegkörnyezetbe nem pontosan illeszkedő szó, és hogy a mondatalkotás nemcsak nem távolodik el eléggé a francia mondatszerkezettől, de néha egyenesen tapad a francia mondatstruktúrához; mindezt csak súlyosbítja, hogy Rónay György általában tiszteletben tartja a francia szófajokat, más szóval főnevet főnévvel, jelzöt jelzővel, határozót határozóval, igét igével igyekszik visszaadni¹⁴. Ennek következményeként a Rónay-féle megoldások néha suták vagy pontatlanok, mi több, olykor bizarr mondatok és idegenes kollokációk is akadnak a szövegben: *les aventures de la jungle* (235. o.) így lesz „a zsungelek kalandjai” (9. o.) ’öserdei kalandok’ helyett; a *serpents boas ouverts et fermés* (236. o.) Rónaynál megmarad „nyitottnak és csukottnak” stb. Még néhány példa a tapadásra: *Quelque chose s’était cassé dans mon moteur* (237. o.), Rónay: „Valami eltörött a motoromban” (12. o.); v. ö. „Valami történhetett a repülőgép motorjával”¹⁵. *Je désire que l’on prenne mes malheurs au sérieux* (242. o.), Rónay: „Megkívánom, hogy komolyan vegyék a szerencsétlenségeimet” (17. o.). V. ö. „Amikor nagy bajban vagyok, nem szeretem, ha félvállról veszik a gondjaimat” (24. o.). *Je crois qu’il profita, pour son évacion, d’une migration d’oiseaux sauvages* (260. o.), Rónay: „Szökéséhez, azt hiszem, a vadmadarak húzását használta föl (37. o.)”. V. ö. „A kis herceg, ha nem tévedek, a vándormadarak segítségével hagyta el bolygóját” (42. o.). Még egy példa: „*Je le serrais dans les bras comme un petit enfant, et cependant il me semblait qu’il coulait verticalement dans un abîme sans que je puisse rien pour le retenir...*” (311-312. o.) Rónay: „Úgy szorítottam a karomba, mint egy gyereket; közben mégis olyan volt, mintha függőlegesen elfolynék valami szakadékba, és én semmit sem tehetek, hogy visszatartsam...” (92. o.). V. ö. „Bár mint egy kisgyereket, úgy öleltem magamhoz, mégis olyan érzésem volt, mintha valami egyre húzná lefelé egy mélységes szakadékba, én pedig képtelen volnék

---

¹⁴ Mindez nem azt jelenti, hogy a Rónay-féle szövegben egyáltalán nincsenek átváltási műveletek, mindössze arról van szó, hogy ezek az átváltási műveletek ösztönösek és véletlenszerűek.

¹⁵ Uo., 18. o. A *de bonnes herbes et de mauvaises herbes* (248. o.) sem „jó növények meg rossz növények” (24. o.). V. ö. „... a kis herceg bolygóján, akárcsak a többi bolygón, kétféle növény él: hasznos és káros”. Uo., 30. o.

megtartani...”(94. o.). Végül: *Il tomba doucement comme tombe un arbre. Ça ne fit même pas de bruit, à cause du sable* (317. o.). Rónay: „Szelíden dőlt el, ahogyan a fák. Még csak zajt sem keltett, a homok miatt (97. o.). V. ö. „És eldőlt, lassan, mint a kivágott fa. Ráadásul nesztelenül, a homok minden zajt elnyelt”(100. o.).

Különbség még a Rónay-féle régi fordítás meg az új között, hogy Rónay György sokszor figyelmen kívül hagyja az egyes beszédhelyzetek explicit módon ki nem fejtett, vagyis nyelvtanilag realizálatlan – a szövegvilágból azonban nagyon is kikövetkeztethető - tartalmát, illetve a szereplők egymáshoz való viszonyát. Ide tartozik, több más mellett, a *monsieur* vagy a francia magázás ekvivalenciájának fordítása stb.¹⁶ Különösen érdekes a kis herceg meg a virág viszonya. Tudnivaló, hogy a francia eredetiben a kis herceg tegeződik a narrátorral, a virágot azonban a X. fejezetben magázza (ahogyan a virág is őt), a IX. fejezet búcsújelenetében viszont a virág már tegezi a kis herceget: a tegezésre való áttérés természetesen nagyobb intimitást feltételez a két szereplő között. Mármost Rónaynál a virág meg a kis herceg már a VIII. fejezetben is tegezi egymást, így a váltás elmarad, ami egysíkúvá teszi a kapcsolatukat. Nálam a virág magázza a kis herceget, a kis herceg viszont *tetszikeli* a virágot. *Que vous êtes belle !* (257. o.) – mondja a kis herceg a virágnak. Rónaynál: „Milyen szép vagy!” (34. o.). V. ö. „De szépek tetszik lenni!”¹⁷

Van a műben olyan implicit utalás is, amelynek referenciális jelentésére nemrég egy Saint-Exupéry-életrajz hívta fel a figyelmet. Amikor a kis herceg megharagszik a narrátorra, olyasmit mond dühében, amit - ha igaz - az író gyermekkorában Saint-Exupéry anyja vágthatott dühében a fia fejéhez: *Tu confonds tout... Tu mélanges tout !* (254. o.). Rónaynál (tapadva): „Mindent összezavarsz... Mindent összekeversz...” (31. o.) V. ö. „Csak beszélsz össze-

---

¹⁶ Rónay egy helyen kijavítja az eredetit: *S'il vous plaît... dessine-moi un mouton...* (238. o.), Rónay: „Légy szíves, rajzolj nekem egy bárányt! (12. o.)”. V. ö. „Kérem szépen... Rajzolj nekem kisbárányt!”, uo., 19. o. Példa a *monsieur* fordítására: *Je connais une planète où il y a un monsieur cramoisi* (254. o.). Rónay: „Tudok egy bolygót, egy vörös képű uraság lakik rajta” (31-32. o.). V. ö. „Tudok egy bolygót, lakik ott egy vörös képű bácsi”. Uo., 37. o.

¹⁷ Uo., 39. o. Ide tartozik, hogy mindaz, amit a kis herceg a virágról mond, Rónaynál nincs szituációban, azaz nem utal egyértelműen a férfi-nő kapcsolatra. Erre több példát is idézhetnénk. *Les fleurs sont si contradictoires !* (259. o.), Rónay: „Minden virág csupa ellentmondás” (37. o.). V. ö. „Jaj, ezek a virágok, sohase lehet rajtuk eligazodni!” Uo., 41. o. Másik példa: *J'ai des difficultés avec une fleur, dit le petit prince* (286. o.). Rónay: „Nézeteltérésem támadt egy virággal – mondta a kis herceg” (64. o.). V. ö. „Nehezen jövök ki egy virággal – magyarázta a kis herceg.” Uo., 68. o.

vissza... Fogalmad sincs, hogy miről van szó!”¹⁸. Irodalmi szövegben gyakran előfordul, hogy a mondat vagy szövegrész utal valamire, de a referenciális jelentés csak implicit, nincs részletesen kifejtve. Egy helyen például a szerző, implicit módon és ironikusan, az etnológus meg a bennszülöttek közti viszony mintájára írja le a narrátornak a felnőttekhez való viszonyát: *J'ai beaucoup vécu chez les grandes personnes. Je les ai vues de très près.* (236. o.) Rónay: „Jócskán akadt dolgom főlnöttekkel. Közvetlen közelből láthattam őket” (11. o.). V. ö. „Sok időt töltöttem felnőttek között. Alkalmam volt közvetlen közelről tanulmányozni őket” (18. o.).

Minden fordításban láthatatlan hibák is vannak; ezek a hibák attól láthatatlanok, hogy a gyanútlan olvasó nem is veszi észre őket. Amikor például a király feltételes módban ésszerűtlen, illetve végrehajthatatlan parancsról beszél, három parancsot hoz egy szintre¹⁹. Azt, hogy a tábornok lepkeként szálljon virágról virágra (lehetetlen), azt, hogy a tábornok változzon vízimadárrá (lehetetlen), vagy hogy – Rónayt idézem – „írjon egy tragédiát” (43. o.). Nem akarom azt mondani, hogy egy tábornoknak gyerekjáték a tragédia-írás, de mindenki érzi, hogy ez azért nem ugyanolyan foka a lehetetlenségnek, mint a másik kettő. Utóvégre nem elképzelhetetlen, hogy drámát, valamilyen drámát még tábornok is tud írni. Csakhogy itt nem akármilyen drámáról van szó! A francia fül a *tragédie* szón Corneille és Racine tragédiáit érti, vagyis olyan páros rímű felező tizenkettesekben írt, öt felvonásos verses drámát, amely tiszteletben tartja a hely, idő és cselekmény egységét. Ilyen verses dráma pedig, könnyen lehet, hogy még egy jó írói vénával megáldott tábornokon (de talán még vezérőrnagyon) is kifogna...

Végezetül a cím problémáját sem lehet említetlenül hagyni. A címbeli *petit* kettős jelentésű, nemcsak az tartozik a jelentéskörébe, hogy a címadó kis herceg nem része a felnőttek világának, hanem az is – ahogyan a szöveg a XX. fejezet végén utal is rá -, hogy a kis hercegnek nem valami nagy a „birodalma”. De a probléma nem a jelző, hanem a jelzett szó. A *prince* ugyanis itt nem nemesi rangot jelent, hanem – mint a XVII. századi tragédiákban is – ’uralkodót’, márpedig a magyar herceg szónak a köznyelvben nincs ilyen jelentése. Ha rajtam állt volna, akkor címnek inkább *A kis királyfit* javasoltam volna,

¹⁸ Uo., 36. o. Még egy példa a francia magázás fordítására: *Que me conseillez-vous d'aller visiter ?* (283. o.) Rónay: „Mit tanácsol uraságod? Milyen bolygót látogassak meg?” (61. o.) V. ö. „Mit tetszik ajánlani, melyik bolygót látogassam még meg?” Uo., 64. o.

¹⁹ *Si j'ordonnais à un général de voler d'une fleur à l'autre à la façon d'un papillon, ou d'écrire une tragédie, ou de se changer en oiseau de mer, et si le général n'exécutait pas l'ordre reçu...*(265. o.)

csak hogy nálunk – gondoljunk csak az olyan filmcímekre, mint a *400 csapás* vagy az *Őrült nők ketrece* –, ha egyszer egy cím téves fordításban meghonosodott, azt már soha többé nem lehet kijavítani...

*

Ami az új magyar változatot illeti, nem akartam a szöveget „túlköltőiesíteni”, nem akartam túlszínezni, túlcukrozni, túlstilizálni. Van nálunk egyfajta „irodalmi használatra” fenntartott, választékosnak, sőt emelkedettnek érzett „fordításnyelv”, ezt szerettem volna nagy ívben elkerülni. Igyekeztem a dialógussal is jellemezni, egy-egy jelzőt, fordulatot vagy mondatot mindig az adott helyzet figyelembe vételével visszaadni. Kerülni akartam az elkoptatott kollokációkat, ügyeltem a határozatlan névelő használatára, és arra is, hogy egyetlen „ó” se legyen a szövegben. Arra törekedtem, hogy a célnyelvű szöveg gördülékeny legyen, hogy közelebb álljon a mai olvasó nyelvi ízléséhez, és hogy ne lehessen látni, érezni, hogy kemény fordítói munka eredményeként jött létre. Olyan köznyelvi célszöveget szerettem volna, ami a Rónay-féle változathoz képest pontosabb és talán hitelesebb fordítása az eredetinek.

Jó fordításra azonban csak akkor van esély, ha a fordító forrásnyelvi kompetenciával és célnyelvi rutinnal is rendelkező íróként próbálja létrehozni a célnyelvi szöveget. Mert a fordítás végeredményében ugyanolyan írói munka, mint az eredeti mű első megszövegezése. Nagyjából ilyesmit mond Marcel Proust is „*A megtalált idő*” II. kötetében: „*Ahhoz, hogy egy nagy író tudjon írni egy minden más könyvnél igazabb és lényegre törőbb könyvet, ahhoz nem is annyira a szó köznapi értelmében vett leleményre van szüksége, hiszen ilyen könyv lehetősége mindegyikünkben megvan, mint inkább arra, hogy ezt a lelkiünkben őrzött könyvet szavakba foglalja. Az író tennivalója és feladata tehát – mondja Marcel Proust – ugyanaz, mint a fordítóé.*”

Innen nézve a dolgot, nemcsak arról van szó, hogy a fordítás is írói tevékenység. Proust arra figyelmeztet, hogy mindez fordítva is igaz, vagyis hogy minden írói tevékenység egyben fordítás is.

Mi több, egy műnek már a legelső fordítása is *újrafordítás*...

Bibliográfia

- ÁDÁM, Péter (2015), Miért kell a Közönyt újrafordítani?, *Nagyvilág*, 7. sz. 810-815.
- LADMIRAL, Jean-René (2011), Nous autres traductions, nous savons maintenant que nous sommes mortelles... in: *Autour de la retraduction. Perspectives européennes*, (E. Monti, P. Schnyder éds.), Paris, Orizons, 29-48.
- PROUST, Marcel (1927), *Le Temps retrouvé*, Paris, Gallimard.
- RÓNAY, László (1997), A kis herceg írója és fordítója, in: *Szemiotikai Szövegtan 10.*, Szeged, IGYTF Kiadó, 179-184.
- SAINT-EXUPÉRY, Antoine de (1971), *A kis herceg*, fordította Rónay György, Budapest, Móra Ferenc Könyvkiadó, hatodik kiadás.
- SAINT-EXUPÉRY, Antoine de (1999), *Œuvres complètes*, II, (M. Autrand, M. Quesnel éds.), Paris, Gallimard, Bibl. de la Pléiade, 229-321.
- SAINT-EXUPÉRY, Antoine de (2015), *A kis herceg*, fordította Ádám Péter, Szeged, Lazi Könyvkiadó.
- VINAY, Jean-Paul, DARBELNET, Jean (1959), *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Paris, Didier.

Idézett internetes oldalak

<http://www.magyardiplo.hu/index.php/franciakert> (megtekintés időpontja: 2018. március 2.)

ÁDÁM PÉTER

E-mail: adampeter46@yahoo.fr